

en anderzijds de lezers afleiding en amusement bieden. In een sfeer van relatieve vrijheid konden getalenteerde mannen hun stempel drukken op de door hen volgeschreven kranten. De Nederlandstalige Indische krant wordt vanaf 1880 ook een spreekbuis voor de zogeheten Indo-Europeanen, lournalisten plaatsen vanaf die tijd de problematiek van deze tweederangs burgers met een Hollands-koloniale opleiding en werkring op de journalistieke agenda.

Het is jammer dat de geschiedenis van de Indische pers beperkt blijft tot de Nederlandstalige. Verder vraag ik me af wanneer 'de' journalistiek volwassen is. Is dat als er persvrijheid bestaat? Is dat als er sprake is van een oppositiepers? Is dat als er getalenteerde schrijvers-journalisten opstaan die het vak waardig zijn? Is dat in het geval van de Indische pers als het journalisten betreft die zich permanent overzee gevestigd hebben of daar geboren zijn, of juist niet? Is dat met de oprichting van een journalistenkring in 1904, een teken dat journalisten hun beroep serieus nemen? Waar ligt de grens tussen nieuwsverschaffing, al dan niet ingegeven door commerciële belangen, en opiniepers? Afgaande op de bevindingen van Termorshuizen is het antwoord op die vraag niet zo eenduidig als het lijkt.

Angelie Sens

MIDDELEEUWEN en NIEUWE GESCHIEDENIS

L. Falkenstein, e. a., *Sede vacante. La vacance du pouvoir dans l'Eglise du moyen âge* (Centre de recherches en histoire du droit et des institutions. Cahiers XV; Brussel: Facultés Universitaires Saint-Louis Bruxelles, 2001, x + 170 [+ 8] blz.).

In hun Woord vooraf behandelen Jean-Louis Kupper, Alain Marchandisse en Benoît-Michel Tock de verscheidene mogelijkheden om gebruik of misbruik te maken van een vacuüm tussen bisschoppelijke ambtsperiodes in de Middeleeuwen. Zij belichten de samenhang tussen de bijdragen in dit cahier vanuit studies van Jean Stengers over de rol van de koning in België, van Bernard Guenée over de middeleeuwse koningen van Frankrijk, alsook van Jean Gaudemet en Mare Dykmans over de kerkelijke *vacationes sedis*. Het colloquium, waarvan dit cahier de handelingen bevat (zie 39), was opgezet om het thema van de sedisvacatie binnen de verschillende geledingen van de middeleeuwse kerk te verkennen. In hoeverre poogden andere kerkelijke en wereldlijke gezagdragers tijdens die intervallen een deel van de uitoefening van die tijdelijk verweesde kerkelijke macht in te palmen? Ontwikkelde de kerk tijdig een aangepaste algemene regelgeving om die aanvallen van buitenaf af te slaan? Zoals zo vaak gebleken is uit het oplossen van crisismomenten in het verleden, wijst de voorliggende bundel eerder in de richting van een bont patchwork, dan van een volkomen eenduidig lineaire en uniforme uitvoering van één enkele oplossing. Geen van de auteurs vond een algemene canonieke regelgeving waarbij sedisvacatie uniform werd ingevuld en waarbij de macht en invloed van bijvoorbeeld het kathedraal kapittel tijdens de sedisvacatie canoniekrechtelijk werd geneutraliseerd.

De bijdrage van Pascal Montaubin (117-149) handelt over het pauselijk niveau. De neerslag binnen de diplomatiek van deze periodes van machtsvacuüm in aartsbisdommen en bisdommen is belicht in de studie van Benoît-Michel Tock (153-169). Op het typisch kerkrechtelijke aspect gaat Dafydd B. Walters in (39-54), in de enige Engelstalige bijdrage: vanuit de decretale

Quoniam abbas van Alexander HI onderzoekt hij de uitdrukking van het principe *Dignitas numquam perit* in canonieke en wereldlijke wetgeving.

Problemen en oplossingen worden onderzocht, zowel in het Franse koninkrijk — welke variaties kwamen daar voor? — (Ludwig Falkenstein, 3-37: op het niveau van de kerkprovincie Reims) als in de bisdommen van Luik (Jean-Louis Kupper, 57-64 en Alain Marchandisse, 65-92), en Kamerijk (Monique Maillard-Luypaert, 95-116) waar de keizer invloed had. Ludwig Falkenstein biedt een helder gestructureerde en bijzonder doordachte bijdrage aan, waarin zowel verhalende als diplomatische bronnen aan bod komen. Monique Maillard-Luypaert heeft het duidelijk voordeel als verhaal slechts over één concrete sedisvacatie te handelen, zonder daarbij echter de algemene institutionele context uit het oog te verliezen waarin de bisschopgraaf van Kamerijk opereerde. Haar bijdrage houdt een uiterst leesbaar en fijn staaltje in van interpretatiekritiek van een origineel verzoekschrift dat bewaard is gebleven in *loco originis* in plaats van ter bestemming te geraken en aldaar vernietigd te worden (110-111; de bewuste suppliek wordt in bijlage uitgegeven, 114-116).

Doorheen alle bijdragen in deze bundel loopt de rode draad van intriges, machtsuitoefening, berekening en omkoperij. Een alles in acht genomen weinig verheffend schouwspel. De zoektocht doorheen de Middeleeuwen naar regels en oplossingen voor de sedisvacatie, bijvoorbeeld in het prinsbisdom Luik (55-92) is lang en moeizaam gebleken. Ook op het allerhoogste kerkelijke niveau, dat van de paus (117-149), krijgt de regelgeving slechts traag gestalte en wordt ze dan nog, onder meer door onderlinge nijd van grote Italiaanse families en door het nepotisme tussen pausen en kardinalen, slechts sporadisch toegepast, vaak bovendien nog onder wereldlijke druk.

Aan alle bijdragen ligt een heuristiek ten gronde die de horizon van de spreekwoordelijke eigen lokale kerktoren ver overstijgt, en gebruik maakt van relevante internationale Engels- en Duitstalige, Italiaanse, Frans- en Nederlandstalige vakliteratuur. Archiefreferenties en latijnse citaten zijn verzorgd weergegeven.

De bundel is goed gecorrigeerd, en de onderscheidene bijdragen zijn in een vlotte taal gesteld, op een schaarse uitzondering na (op pagina 130 kan het niet de bedoeling zijn aan te geven dat 'L'Hostiensis ... reconnaît aux cardinaux une fonction ordinaire et continue le gouvernement aux côtés du pape.' Het is niet Hostiensis die naast de paus het kerkelijk bestuur verder zet, maar wel het college van kardinalen, binnen de visie van Hostiensis).

Monique Vleeschouwers-Van Melkebeek

H. Th. M. Lambooj, J. A. Mol, met medewerking van M. Gumbert-Hepp, e. a., ed., *Vitae Abbatum Orti Sancte Marie. Vijf abtenlevens van het klooster Mariëngaarde in Friesland* (Middeleeuwse studies en bronnen LXVII; Hilversum: Verloren, Leeuwarden: Fryske Akademy, 2001, 532 blz., ISBN 90 6550 672 1).

Met deze publicatie zijn de drie dertiende-eeuwse verhalende bronnen voor de middeleeuwse geschiedenis van de Friese landen beschikbaar in een moderne editie met Nederlandse vertaling. Naast deze abtenlevens zijn dat *Quedam narracio de Groninghe, de Thrente, de Covordia et de diversis aliis sub diversis episcopis Traiectensibus*, waarmee de onlangs overleden H. van Rij in 1989 de reeks Middeleeuwse studies en bronnen opende, en de *Kroniek van het klooster Bloemhof te Wittewierum* van de hand van H. P. H. Jansen (†) en A. Janse, in 1991 als het twintigste deel in deze reeks verschenen. De abtenlevens zijn uitgegeven in samenwerking